

PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

June 2017, Vol:3, Issue:2
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2017, Cilt:3, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Putin mi Rusya'yı Kurtardı, Rusya mı Putin'i Yarattı? Son Yüzyıla İlişkin Bir Değerlendirme

Did Putin Saved Russia or Russia Created Putin? An Assessment About The Last Century

Onur TÜRKÖLMEZ

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, onurturkolmez@sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Geliş 24 Nisan 2016
Kabul 25 Mayıs 2017

Anahtar Kelimeler:

Rusya, Putin, Stalin, Sosyalizm,
Perestrojka, Glasnost, Yeltsin.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Bu çalışmada Rusya'nın sosyalist devrimden günümüze tarihsel seyri incelenerek, bugünkü siyasal yapının bir sapma ya da tarihsel sürecin olası sonuçlarından biri olup olmadığı tartışılmaktadır. Son yıllarda devlet başkanı Vladimir Putin etrafında oluşan efsunlu kurtarıcı imajının, iddia edildiği gibi Putin'in kişisel özelliklerinden değil, Rus devletinin son yüzyılda yaşadığı deneyimlerin genel bir bileşkesinden doğduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda öncelikle Rusya'nın Sosyalist devrim ve sonrası süreci ele alınmış, Sovyet tecrübesinde yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar analiz edilerek Putin'in iktidarına giden yolun genel hatları çizilmeye çalışılmıştır. Sonuçta Rusya'yı kurtaracak bir mesih olarak Putin imajının Rusya'nın tarihsel tecrübesinin farklı dinamiklerinin birleşiminde zorunlu kıldığı bir tek adam imajı olduğu ve tarihsel Rusya'nın Putin'i yarattığı kanısına varılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:
Received 24 April 2017
Accepted 25 May 2017

Keywords:

Russia, Putin, Stalin, Socialism,
Perestrojka, Glasnost, Yeltsin.

ABSTRACT

In this study, it is discussed that today's Russian political structure whether a deviation or one of the possible consequences of the historical process by studying the historical course of Russia from the socialist revolution until today. It will be tried to be revealed that the legendary savior image of Putin is not caused by his personal attitudes but a general composition of the experience of the Russian State during the last century. In this context, the Socialist Revolution and the post-process of Russia have been dealt with and the political and social circumstances have been analyzed to draw the outlines of the road to Putin's rule. In the end, it is conceded that Putin's image as a messiah to save Russia is an image of a single man which forced by a combination of different dynamics of historical experience in Russia and is revealed that the historical Russia created Putin as a leader.

GİRİŞ

Rusya'nın, pek çok batı dışı deneyimde olduğu gibi, hem modernleşme süreci hem de siyasal sistemiyle kendine özgü bir deneyimi temsil ettiği kabul edilmiştir. Hem Rus entelektüeller hem de Rusya ile ilgili dışarıdan analizler yapan uzmanlar sıklıkla Rusya'nın kendine özgülüğünden dem vurmaktadır. Bu özgünlük meselesi çoğunlukla “tarihsel bağlam”, “siyasal kültür” gibi ölçülmesi güç kavramlar üzerinden temellendirilir. Dışarıdan yapılan değerlendirmelerde “Rusya başka ülkelere benzemez” mottosuyla tehditvari bir yaklaşımla ele alınan bu husus, Rus aydınları arasında bir gurur vesilesi olarak savunulmuştur. Bugün Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in şahsında simgeleşen Rus kimliği, soğuk, derin, gözüpek ve tehlikeli bir devlet imajı çizmektedir. Putin'in tek başına Rusya'yı temsil etmesine imkan veren bu sürecin yapısal kökleri, Putin'in şahsi karizmasından önce, ülkenin son yüzyılda geçirdiği deneyimin sonuçlarında aranmalıdır.

Rusya 1917'de yapılan devrimle Çarlık rejimine son vererek önce cumhuriyet ardından da sosyalist Sovyet düzenine geçmiştir. Bu çalışmada işe buradan başlanarak Rusya'da Sovyet düzeninin temel nitelikleri ve kurumları ele alınacaktır. Sovyet Sosyalist düzeninin Rusya'daki uygulanışı, 1991'de yerine kurulan Rusya Federasyonu'nun siyasal biçimlenişi üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Birinci bölümde kısaca Sovyet düzenindeki siyasal kurumlar ve bunların işlenişine değinilecektir. Sovyet sistemi içinde Rus kimliğinin yükselişi, planlı kalkınma düşüncesi ile sosyalizm arasında kurulan ilişki ve Sovyet sisteminin kriziyle bu krize aranan çözümler bu bölümde incelenecek konular arasında olacaktır. İkinci bölümde Sovyet sisteminin sona ermesiyle Rusya'nın 1990-2015 yılları arasındaki siyasal gelişmeleri incelenecektir. Bu bölümde Sovyet düzeninin yerini alan Federasyon düzeni ve Yarı-Başkanlık rejiminin temel kurumları hakkında bilgilere yer verilecektir. Sosyalizm adıyla uygulanan sistemin terk edilmesi ve neoliberal dünyaya entegrasyonun Rus biçimi üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Bugünkü Rusya'nın görünümü oldukça ilgi çekicidir. Sovyetlerin dağılmasının ardından bir dünya süper gücü olma idealinden vazgeçen Rusya, bu amacı Putin'le birlikte yeniden üstlenmiş gibi gözükmemektedir. Putin bir lider olarak bugün ülkenin Sovyet düzenini görmüş yaşlı yurttaşlarının gözünde "ikinci Stalin" muamelesi görmektedir. Ayrıca yapılan bağımsız araştırmalara göre ülkede Stalin'in olumsuz imajı da gün geçtikçe gerilemektedir¹. Putin'de toplanan Rus kamuoyu kanaatini şu somut gerçekliklere dayandırmak mümkündür. Putin Rusya'nın tekrar eski gücüne kavuşabilmesinin yolunun Sovyet benzeri güçlü merkezi bir devlete dayandığına kitleleri ikna etmek için yoğun çaba harcamaktadır². Aynı zamanda bu güçlü devleti savunurken Rusya Federasyonu'nun özelleştirme odaklı neoliberal politikasını da uygulamaktan geri adım atmamaktadır. Bu yolla Rusya'nın eski emperyal gücüne yeniden kavuşabileceği düşünülmektedir. Çelişkili görünen bu yapıda devlet Putin'in seçtiği milyarderlere ihsan dağıttığı, seçtiklerini de bundan mahrum bıraktığı bir rant mekanizmasına dönüşmüştür. Rusya'nın ve Sovyetler Birliği'nin eklektik fakat "başarılı" bir sentezi olarak yorumlanabilecek bu yapı, Putin'i sistemin tek dayanağı haline getirmektedir. İşte bu metinde bu yapının ortaya çıkışı ve geçerli bir yöntem olarak gündeme gelişinin tarihsel arka planı ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Tarihsel Arka Plan

Rusya devrimden önce mutlak monarşiyle yönetilmekteydi. Rus monarkları "çar" adıyla anılmaktaydı. 1905 yılı başında Petersburg'da Çar'ın yetkilerinin meclisle paylaşılması gerektiğini savunan farklı kesimlerin düzenlediği bir isyan hareketi ülkede meşruti monarşi sistemine geçilmesine imkan verdi. Çarlık isyanı bastırmayı başarmıştı ama isyancıların taleplerini de kabul etti ve "Duma" adlı meclisin toplanmasına izin verildi. Bundan sonra meşruti sistemde hükümet ve Duma arasında çekişmeler başlamış ve ülkede reformdan öte kökten devrimci fikirler yayılmaya başlamıştır³.

Mevcut rejimin tamamen ortadan kaldırılabilmesine dair fikirler rejimin meşruiyetini iyiden iyiye sarsan Birinci Dünya Savaşı yenilgileri sayesinde güç kazanmıştır. Aslında Rusya savaşta bütün cephelerde kaybetmemiştir. Ancak kazanılan zaferler kalıcı ve istikrarlı değildi. Bir gün kazanılan cephe ertesi gün düşebiliyordu. Öte yandan zafer kazanan komutanlar bunu Çarlık

¹ "Stalin rises again over Vladimir Putin's Russia, six decades after his death" (Stalin ölümünden altmış yıl sonra Vladimir Putin'in Rusya'sında yeniden yükselişte) <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/stalin-rises-again-over-putins-russia-six-decades-after-his-death-a6893826.html>

² "Putin rewrites history to convince almost half of all Russians that megalomaniac dictator was just a man with 'good intentions'" (Putin Rusların yarısını Stalin'in iyi niyetli bir adam olduğuna ikna etmek için tarihi baştan yazıyor) <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3069108/The-rehabilitation-Stalin-Putin-rewrites-history-convince-half-Russians-megalomaniac-dictator-just-man-good-intentions.html>

³ R. UÇAROL, Siyasi Tarih (1789-1995), Filiz Kitabevi, 1995, s. 532.

yanlısı üstlerine muhalif savaş taktikleri geliştirmelerine borçluydular⁴. Yani Çarlığın komutanları ile genç subaylar arasında taktiksel düzeyde bile ayrışmalar vardı. Bu da halk nezdinde yenilgilerin Çarlığa, zaferlerinse genç ve yenilikçi subayların hanesine yazılmasını sağlıyordu. Öte yandan kitlesel askere alımlar nedeniyle Rus ekonomisi can çekişmekteydi. Askeri zafer elde edilse bile bu, Rus toplumunun Çarlık rejimine öfkelerini dindirmiyordu. Şubat 1917’de Petersburg’da yeniden başlayan gösteriler “İşçilerin ve Askerlerin Sovyeti”nin kurulmasıyla sona erdi. Çar II. Nikolay içte ve dışta aldığı üst üste yenilgilerin ardından tahttan çekilmek zorunda kaldı.⁵

Çar’ın iktidardan çekilmesinin ardından cumhuriyet ilan edildi. Ancak iç karışıklıklar bir türlü sona ermemiştir. Vladimir İlyiç Lenin liderliğindeki Bolşevikler bu karışıklıklar arasında Ekim 1917’de cumhuriyete karşı ayaklanmışlar ve iktidarı ele geçirmişlerdir. “Ekim Devrimi” adıyla bilinen bu olayın ardından uzun süren iç çatışmalardan sonra 1922 yılında Rusya’da resmen sosyalist rejim uygulanmaya başlamıştır. Devletin adı da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) olarak belirlenmiştir.

1.1. Sovyetler ve Sosyalist Dönem

SSCB, tek partili sosyalist demokratik modele dayalı bir devlettir. Federal sistemle yönetilen ülke 15 cumhuriyetten oluşmakta, bunların altında özerk cumhuriyetler ve eyaletler bulunmaktaydı. SSCB’nin federalizm anlayışı, bu modelin en iyi uygulamalarından biri olan ABD’den bile daha ileri uygulamalara olanak vermektedir. SSCB Anayasası’na göre her cumhuriyetin SSCB’den ayrılma hakkı vardı⁶. Federal devlet SSCB’nin dış politikasının tayin edilmesi, genel ekonomik işleyişin yönetilmesi ve devletin iç örgütlenmesinden sorumlu idi.

Merkezi yönetimin yasama organında iki meclisli Yüce Sovyet yer alır. Bugünkü Duma ile benzer özellikler taşıyan bu mecliste iki kısım bulunur. Birincisi bütün yurttaşları temsil eden Birlik Sovyeti, ikincisi ise federe devletleri temsil eden Cumhuriyetler Sovyeti’dir. Ülkedeki tek resmi siyasal parti Sovyetler Birliği Komünist Partisi’dir. Parti’nin kongrelerinde alınan kararlar ülkenin genel siyasetini belirlemesi bakımından önemlidir. Öte yandan partinin devletle özdeşleşmesi Sovyetlerin ilerleyen yıllarda krize girmesinde en önemli faktörlerden biri olacaktır.

Merkezi yönetimin yukarıda sayılan anayasal yetkileri bağlamında her cumhuriyet üzerinden siyasi, ekonomik ve toplumsal konularda yoğun etkisi ve baskısı bulunmaktaydı. SBKP’nin ülke genelindeki sıkı örgütlenmesi sayesinde bu baskı hissedilir olmuştu ve cumhuriyetlerin özerklikleri çoğu zaman kağıt üstünde kalıyordu. Zaten SSCB’nin pratikteki pek çok uygulaması hem hukuki metinlerine hem de kurucu teorisine sığmıyordu. Bu durumda ise özcü yaklaşımlara sığınarak sorunlar aşılmaya çalışılmıştı.

Aslında sosyalizmin belki de en son ortaya çıkabileceği ülke Rusya idi. Zira Marksist teori açısından sosyalizm, ileri kapitalist ülkelerde kapitalizmin çözülemez çelişkilerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkacak devrimci bir hamleye dayanıyordu. Rusya gibi nüfusunun çoğunluğu tarımla uğraşan bir köy toplumunda devrimin gerçekleşmesi ve sosyalizmin ilanı istisnai bir durumdu ve ancak politik gerekçelerle açıklanabilirdi. Zaman geçtikçe Sosyalizm bir tarihsel zorunluluktan öte Rusya’nın modernleşme modeli olarak yorumlanmaya başlandı.

Sosyalizm ve Devrim Rusya’da önceki yüzyılın düşünce dünyasının üzerine inşa edilmiştir. Rusların kendini Batı’dan ayırıştıran ve kendi benzersizliğini vurgulayan Slavofil

⁴ J. SANBORN, “Rus İmparatorluğu”, Savaşta İmparatorluklar 1911-1923 der Robert Gerwath, Enez Malena içinde, İletişim Yayınları, 2016, s.175.

⁵ R. UÇAROL, a.g.e s. 532

⁶ M. KARAHÖYÜK, Rusya Federasyonu’nun Siyasal Sistemi ve Devlet Yapısı. İnternet Yayını.

https://www.academia.edu/8630911/RUSYA_FEDERASYONU_NUN_S%C4%B0YASAL_S%C4%B0STEM_%C4%B0_ve_DEVLET_YAPISI s.5

düşüncelerinin etkisi SSCB yönetim mantığında kendini hissettirir. Çarlık rejiminin gerçekleştiremediği modernleşme projesi artık Sosyalistlere miras kalmıştır. Bu bakımdan SSCB için birinci öncelik işçi sınıfının sermaye sınıfları karşısında egemenliğini tesis eden bir sosyalist sistem kurmaktan öte Batı ülkelerinden güçlü ve onları tehdit edebilen kalkınmış bir Rusya kurmak olmuştur. Bu nedenle SSCB deneyimi yönetsel açıdan sosyalist modele dayandırıldığı ölçüde politik açıdan o modelin dışında kalır.

Lenin'in 1924 yılındaki ölümüne kadar temel yönetim yaklaşımı, bir köylü toplumu olarak Rus toplumunda modernleşmenin ve kalkınmanın yönteminin ne olacağına belirlenmesiydi. Lenin'in bu çabası aslında Rus entelektüellerinin önceki yüzyıl boyunca Rus modernleşmesi başlığı altında tartıştıkları hususların Sosyalist düşüncenin eleğinden geçirilmesine benziyordu. Somut olarak tespit edilen, Batı Avrupa ülkelerinde bulunan büyük sanayi işletmelerin Rusya'da olmadığıydı. Bu işletmeler devlet tarafından kurulacak ve devlet aracılığıyla mülkiyeti işçi sınıfına ait olacaktı. Ancak hangi sanayi kollarına öncelik verileceği sorusuna cevap bulunamamıştı. Bunun için merkezi planlamaya dayalı sanayi kalkınma stratejisine geçilmesi gerekiyordu.

Planlama kavramı, doğrudan Sosyalizm ya da Marksizm'le ilintili değildir. Esasen 18. Yüzyılda ticari kapitalizmin yaygınlaşması için ortaya atılan laissez-faire (bırakınız yapsınlar) yaklaşımına itiraz eden tüm görüşler bir şekilde devlet planlılığına vurgu yapmışlardır. SSCB'de de planlama düşüncesi Şubat ve Ekim devrimleri arasında geçen iç savaş koşullarında aktif rol alan Bolşevikler tarafından uzun uzadıya ele alınmamıştır. Yalnız Lenin'in Alman savaş ekonomisinin merkezi plan ve kontrol mekanizmalarının SSCB'ye uyduğunu fark etmesi planlama düşüncesinin gelişmesinde etkili olmuştur⁷.

1.1.1. Stalin'in Yönetim Anlayışı ve Rusya

Lenin'in 1924'de ölümünün ardından işbaşına gelen Josef Stalin, sanayi kalkınmanın ekonomik planlaması üzerine çalışmalara ağırlık vermiştir. 1924'den öldüğü 1953 yılına kadar süren Stalin dönemi, SSCB'nin politik ve tarihsel imajının oluştuğu dönemdir. 1925 yılında yapılan SBKP 14. Kongresi'nde ülkenin ekonomik bağımsızlığının tesis etmek ve bunun için gerekli ekonomik atılımın temellerini oluşturmak kararı alınmıştı. Lenin'in köylü toplumuyla sanayi kalkınma hedefini uzlaştırma düşüncesi terk edilerek, uzun vadeli sanayileşme ve altyapı projelerine yönelinmiştir⁸.

Stalin'in yönetim mantığında her şey üretimin daha kolay ve daha az maliyetle yapılmasına yani verimliliğe ve büyümeye indirgenmişti. Ülkenin ekonomik bağımsızlığını tesis etmek amacı sosyalizmin kurucularının bahsettiği özgürlük krallığından son derece uzak bir rejim ortaya çıkarmıştır. Rejimin temel dayanağı olarak kabul edilen işçi sınıfı, parti-devlet aygıtının egemenliği altında devlet tarafından belirlenen politik hedeflerin aracısı haline getirilmiştir⁹.

SSCB'de devlet aygıtı üretim araçlarının mülkiyetine işçi sınıfı "adına" sahiptir. Kağıt üzerinde devletin üretim araçlarıyla ilişkisi bir yönetme ilişkisi olarak resmedilmiştir. Pratikte tüm fabrikalar ve diğer üretim araçları bürokratların elindedir¹⁰. Merkezi yönetimi verimliliğe ve büyümeye ikna edebilecekleri gerekçeler ürettikleri takdirde fabrika yöneticileri işçiler ve üretim araçları üzerinde diledikleri tasarrufla bulunabilmektedirler. Rusya'da modern dönemde bürokrasinin güçlenmesi SSCB'nin işçi sınıfının kaderini bürokratların keyfine terk etmesiyle

⁷ E. Halett Carr. Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi, Yordam Kitap, 2015. s. 170.

⁸ Carr. a.g.e. s.174

⁹ B. Kagarlitski, Bugünkü Rusya Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon, İthaki Yayınları, 2008. s. 18.

¹⁰ T. Cliff, Rusya'da Devlet Kapitalizmi, Metis Yayınları, 1990. S. 146.

ilintilidir. Kagarlitski bu durumu her fabrika müdürünün emri altındaki tebaanın hayatına ya da ölümüne karar verme hakkına sahip küçük birer Stalin'e benzeterek açıklar¹¹.

Stalin eliyle SSCB'de kurulan totaliter sistemin çalışabilmesi için üzerinde işlediği topluma hegemonya kurması kaçınılmazdı. Şüphesiz Stalin bu konuda çok şanslı bir liderdir. Uzun süren savaşlarda yorulan ve her gün hayatta kalabilmek için mücadele eden kitleler açısından eski zümrelerin ve sınıfsal ayrımların ortadan kalkması, temel ihtiyaç maddelerinin düşük fiyatlı olması gibi özellikler Sovyet düzenini tercih edilir kılıyordu. Ayrıca yeni düzende dikey hareketlilik imkanları eskiye nazaran oldukça artmıştı. Herkes istediği mesleğe, o mesleğin gereklerini yerine getirdiği takdirde başka hiçbir ayrıcalık aranmaksızın geçebiliyordu.

Öte yandan Stalin rejimini katlanır kılan tek yönü geçmişten iyi olması değil, şimdiye ve geleceğe yönelik bir güvenceyi de taahhüt etmesiydi. SSCB İkinci Dünya Savaşı'na Stalin önderliğinde girdi. Savaş boyunca Stalin sosyalizmi ve Sovyet kimliğini Rus kimliğiyle harmanlayarak eklektik bir milliyetçilik üretti. Bu formülde Ruslar ve Rus kimliği SSCB'nin eşit kardeşleri arasında birinci ve büyük kardeş olarak tanımlandı¹². Milliyetçiliği sınıf bilincinin önünde engel olarak gören Sosyalist yaklaşıma aykırı biçimde Stalin bu politikayı "biçimde ulusal özde sosyalist" olarak nitelendirmiştir.

Bu andan itibaren SSCB'de Rusların ve Rus kimliğinin konumu giderek ABD'deki beyaz Anglosaksonların durumuna benzemeye başlamıştır. "Büyük Ruslar" tıpkı ABD'deki benzerleri gibi, farklı kökenden gelenlere nazaran daha iyi yükselme imkanlarına sahip olmaya başlamışlardır¹³. Stalin'in görece eşitlikçi Sovyet sistemine ilk darbeyi İkinci Dünya Savaşı'nın vurduğu söylenebilir.

Çok etnili bir federasyon olarak kurulan SSCB'nin egemen kimliğinin Rus olmasında savaş süreci ve Stalin'in politik tercihleri oldukça etkili olmuştur. Savaş sürecinde Doğu Avrupa'nın Kızıl Ordu tarafından Hitler'in elinden "kurtarılması" Rusların slav halklarına karşı tarihsel misyon düşüncelerini yeniden uyandırmıştır. Bu tarihsel mesyanizm, SSCB'nin tüm ezilen halkları Batı kapitalizminden kurtarma düşüncesiyle bütünleşmiştir¹⁴.

Farklı etnik azınlıkları Sovyet Sosyalist kimliğinde kaynaştırma politikası giderek Rus kimliğini egemen hale getirmenin aracı halini almıştır. Ülkenin her yerinde Rusça'nın yaygın konuşma dili olması, azınlık bölgelerine Rus yöneticilerin atanması gibi uygulamalar azınlıklar arasında da ayrılıkçı ulusal bilincin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Rus kimliği ön plana çıkarılırken din ve dinsel kurumlar ise tamamen geri plana itilmekteydi. Rus komünistler açısından din, tarihsel olarak sürekli karşıdevrimci cephede yer aldığından pasifize edilmesi gereken bir kurumdu. Kiliseler eski düzenin korunmasından yana olmaları bakımından başlıca düşmandı.

Öte yandan dini pratikler ve ritüeller Sovyet yaşam tarzını ve sanayileşme idealini tehdit ediyordu. Dini bayramlar başlıca vatandaşlık görevi olan ülkenin bağımsız ve güçlü kalkınmasına hizmet etme görevine engel oluyor; oruç tutma ve günlük ibadetler iş verimliliğini düşürüyordu. Din de Sovyetlerin büyüme hedefinin önünde bir engeldi ve aşılması zorunluydu.

SBKP üst yönetimi (nomenklatura) özerk bir idari ve anayasal düzen vaad ediyordu fakat bu da çoğu zaman kağıt üzerinde kalmıştır. Söz gelimi en alt düzey yerel kurumlara varıncaya kadar tüm düzeylerde yöneticiler, ilgili birimin mensuplarının içinden seçimle işbaşına gelmekteydi. Ancak pratikte SBKP'nin bölgedeki bir temsilcisi bu birimlerle resmi bir toplantı

¹¹ Kagarlitski. a.g.e. s.24.

¹² E. Dağı, Rusya'nın Dönüşümü Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika, Boyut Kitapları, 2002. s. 84.

¹³ A. Meyer, Soviet Political System: An Interpretation, Random House Books, 1966. s.53.

¹⁴ E. Dağı, A.g.e. s.85.

yaparak adayları kendisi belirlemekteydi¹⁵. Seçim süreci sadece bir onaylama ve meşrulaştırmadan ibaret hale geliyordu.

Devlet tüm aygıtlarıyla partinin elinde olduğundan, bütün politika ve ideolojik programların merkezi SBKP olmuştur. Bu durum gitgide partinin iktidar mücadelesinin de merkezi haline gelmesine sebep olmuş, Rus halkının genel olarak politikaya ilgisiz olması nedeniyle politik faaliyet ve mücadele parti üst yönetimindeki bir grup insan arasında gerçekleşir hal almıştır. Öte yandan Sovyet sisteminin ana kurumlarının işlerliği konusunda da ciddi problemler bulunmaktadır. Ülkenin ana politikası SBKP Genel Sekreteri tarafından belirlenmektedir. İnternette yapabileceğiniz kısa bir araştırma ile Sovyetler Birliği'nde adını bile bilmediğiniz pek çok başbakan ve yasama organı başkanı (Prezidyum Başkanı) bulunduğunu görürsünüz. Oysa herkesin bildiği Stalin, Kruşçev, Gorbaçov gibi liderlerin asli görevi Komünist Parti Genel Sekreterliğidir. SSCB'de devlet-parti bütünleşmesi sağlandığından yasama ve yürütmenin asli kurumları etkisini ve anlamını SBKP Genel Sekreterliğine karşı yitirmiş durumdadır.

Toplumun tüm geleneksel örgütlenme biçimleri tahrip edildiğinden devlet Sovyet toplumu için onsuz yaşamanın mümkün olmadığı bir yarı tanrı biçimini almıştır. Geleneklerini, kültürünü, toplumsal bağlarını yitiren kitleler kaçınılmaz olarak kadir-i mutlak olarak gördükleri devlete ve bürokrasiye boyun eğdiler. Fakat bu boyun eğiş, devletin hukuku tesis etmesine yönelik bir inançtan da ileri gelmiyordu. Devlet hukuki ya da hukuk dışı biçimiyle var kalmalıydı, zira toplumun tek dayanağı devletin kurduğu görece istikrarlı düzendi. Devlette cisimleşen ise lider ve bürokratlarının şahsi mevcudiyetleriydi. Bu nedenle toplumda lidere karşı bir güven mevcutsa da esasında düzgün işletilmeyen her mekanizma bir taraftan da devlete olan güveni sarsıyor ve ortadan kaldırıyor. Bürokrasinin her kademesine yayılan keyfiyet, Rus kimliğinin merkeze alan milliyetçi hegemonik politikalar ve işçi kitlelerinin Batı ülkelerine nazaran içinde bulunduğu düşük yaşam standartları Stalin sisteminin olumsuz çıktıları olarak ortaya çıkmıştır.

Stalin'in ölümünden sonra göreve gelen Nikita Kruşçev, Stalin döneminin bu olumsuz imajını tamir etmek için "buzların çözülmesi" başlıklı bir politika uygulamaya karar vermiştir. Bu politikanın kapsamı, yönetimin genel kurallarının belirlenmesi, keyfiyetin önüne geçilmesi ve işçilerin yaşam standartlarının yükseltilmesi şeklinde özetlenebilir¹⁶. Bu girişim Sovyet toplumunda refahı görece olarak artırdı ve üretim toplumundan tüketim toplumuna geçişi hızlandırdı.

1.1.2. Stalin'den Sonra Sovyetlerin Krizi

1970'li yıllarda SBKP Genel Sekreteri sıfatıyla fiilen devleti yöneten Leonid Brejnev dönemi Stalin döneminin baskıcı rejimiyle Kruşçev döneminin refah patlamasının ortasında bir denge ve istikrar arayışını simgeliyordu. Bu dönemin en önemli gelişmesi 1973 Arap-İsrail savaşı nedeniyle artan petrol fiyatlarının SSCB'ye büyük avantaj yaratması oldu. Sovyet Petrolü'nün satışından gelen Petro-Dolar hem ülkenin sınai gelişimini finanse etti hem de halkın her ihtiyacının karşılanabileceği bir tüketim cenneti yaratılmasını sağladı. Ancak Brejnev'in bürokratları tüketim artışının sistemde istikrar yaratacağını düşünürlerken tüketim bağımlılığı sistemi daha da tahrip etmeye başladı. Petro-Dolar etkisinin kaybolmaya başladığı yıllarda tüketim talebini karşılayacak üretim sağlanamaz hale geldi. Artık talebi karşılanamayan az bulunan mallara erişmek için parti yöneticileriyle kişisel bağlantı kurmak gerekiyordu. Bu da parti yöneticilerinin kişisel servetlerinin artmasına imkan verdi¹⁷.

Tüketim talebinin düşürülmesi ya da üretimin artırılması yerine ihtiyaçların ithalata karşılanması yoluna gidildi. İthalatın finanse edilemediği durumda ise dış borçlanma gitmek

¹⁵ A. Meyer. A.g.e. s.126.

¹⁶ B. Kagarlitski. A.g.e. s.24.

¹⁷ B. Kagarlitski. A.g.e. s.29.

zorunda kalındı. Bir anlamda Brejnev döneminde tüketim toplumu inşa etmek amacıyla yaratılan bu fasit daire Sovyetleri gitgide Batı karşısında bağımlı hale getirdi. Batı kapitalizminin ürettiği ve her ihtiyaca özel çeşitli tüketim malları karşısında az sayı ve türdeki Sovyet üretimi mallar zevksiz, monoton ve tüketime yönelik değildi. Bugün halen pek çok insanın kafasında yer eden bu imajın kökleri Brejnev döneminde yaşanan krizle ilişkilidir.

1980'lerin başında Brejnev'in tüketim odaklı modeli ömrünü tüketmiş, pek çok yerde suç örgütleriyle ilişkili takas mantığına dayalı alternatif ekonomik yapılar ve karaborsacılık oluşmaya başlamıştı. Bu yapılar söz konusu malları parti içindeki bağlantıları aracılığıyla temin ediyor ve illegal yollardan satıyordu. Rus mafyası olarak bildiğimiz olgu Sovyet idaresinin krizinin gölgesinde serpilmekteydi.

Sonuçta kriz içinden çıkılmaz bir hal aldı. Bürokrasi içinde kamplaşmalar ve toplumun yarılması, giderek artan dış borçla birleştiğinde Sovyet idaresinin yönetilemez bir hale getirmişti. Dış dünyada ise SSCB'nin bu görünümü Sovyet modelinin üçüncü dünya ülkelerine örnek olma ihtimalini yitirmesine neden olmuştu. İki kutuplu dünya düzeni ve ABD ile rekabet giderek güçleşiyordu. Bu ortamda iktidara gelen Mihail Gorbaçov, toplumu ve idareyi tamamen yeniden yapılandırma hedefini ortaya koydu. İdari sistemi yeniden yapılandırmak için Perestroyka (Yeniden Yapılandırma) ile toplumda ve ekonomide yukarıda örneklerini verdiğimiz gizli yapılanmaları önlemek için de Glasnost (Açıklık) programları ilan edildi.

1.1.3. Reform Denemeleri ve Dağılma

Perestroyka politikası devlet kurumlarını merkezi plandan bağımsız kendi planlarını yapma, karlılık esasına dayalı üretim modeline geçiş gibi önerilere dayanmaktadır. Glasnost ise Stalin'den bu yana devletin toplumda kaybettiği prestiji geri kazanmak için devlet işlemlerinin şeffaflaştırılmasıyla tüm yurttaşların devlet hakkında fikir beyan edebilmesine ve idareyi sorgulayabilmesine imkan veren bir ifade özgürlüğü ortamını yaratmak amacını taşıyordu.

Nihayetinde Perestroyka ve Glasnost, SSCB'yi liberal ve neoliberal politikalara uyumlu hale getirmenin aracıları politikalarıydı. Bu dönemde ABD ile üst üste silahsızlandırma anlaşmaları imzalanmış ve iki ülke arasındaki ilişkilerde görece bir sakinleşme sağlanmıştır. SSCB halkı açısından zaten çarpık ilerleyen sosyalist rejimi tamamen terk ederek dünya sistemine uyum sağlamak, mevcut duruma göre daha tercih edilebilir olmuş olabilir. Zira 1980'li yıllarda Sovyet toplumunun çıkmazda olduğundan dem vurmak yaygın bir eğilim olmuştur.

Gorbaçov ve ekibi ülke içindeki problemleri çözmek için kapsamlı bir plana sahip değillerdi. Yalnızca artan yolsuzlukların önüne geçilmesi, karaborsacılık ve kayıt dışı ekonominin sona erdirilmesi gerektiğini biliyorlardı. Bunun için de yerel ve merkezi düzeyde bütün bürokratik işlemlerin şeffaflık ilkesiyle herkesin incelemesine açılmasına karar verdiler. Glasnost politikasının gereği de buydu. Fakat Glasnost ile ortaya saçılan suiistimler skandal boyutlarına varıyor ve bizzat Gorbaçov'u bile şaşkına çeviriyordu¹⁸. Yine de Glasnost ilk yıllarda istikrarlı biçimde uygulanmış, görevini kötüye kullanan kamu görevlileri hakkında gerekli idari işlemler başlatılmıştır. Ancak hem bu süreç merkezde oldukça keskin işletiliyor hem de merkezi yönetimin iradesi yerel düzeyde parti yetkilileri tarafından sümenaltı ediliyordu. Parti bürokrasisinin bu tutumu nedeniyle Gorbaçov, Glasnost'u tam olarak işletemedi ve kamudaki yolsuzluklar tam olarak temizlenemedi.

Bir yandan bürokraside şeffaflık savunulurken kamu kurumlarının özelleştirilmesinde belli grupların öne geçmesini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmaktaydı. Yerelde her türlü yolsuzluğun üstüne kararlılıkla gidilirken merkezde bürokrasi ve Kremlin'le iyi ilişkiler geliştiren gruplar kamu özelleştirmelerinden nemalanıyordu. Yani Perestroyka ve Glasnost'un

¹⁸ G. Hosking, Rusya ve Ruslar Erken Dönemde 21. Yüzyıla, İletişim Yayınları, 2015, s. 796.

planlayıcıları da bu politikayı yerelde biriken gücü bertaraf etmek için bir sopa gibi kullanıyor, merkezi yönetimde benimsemekten kaçınıyorlardı.

Perestrojka'nın da başarısız olması üzerine Gorbaçov, birlik modelinin değiştirilmesi için birlik üyesi cumhuriyetlere çağrıda bulundu. Mart 1991'de gerçekleşen referandumla Sovyet modeli korunmakla beraber merkezi hükümetin yetkileri sınırlandırıldı. Anayasada yer alan SBKP'nin yönetici yetkileri kaldırıldı. Devlet-Parti birliğine son verildi ve birden fazla siyasi partinin kurulması serbest bırakıldı. Yeni Birliğin başkanı Boris Yeltsin'e SBKP ve istihbarat birimi KGB üyesi bir grup tarafından darbe girişiminde bulunulması üzerine SBKP kapatıldı ve mal varlığına el konuldu¹⁹. 8 Aralık 1991 tarihinde ise Sovyetler Birliği'nin dağıldığı resmen ilan edildi.

Sovyetlerin kötü mirasını taşıyan ve hiçbir işlerliği kalmayan kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi ve SSCB'nin yıkılması toplumda ciddi bir infial uyandırmamıştır. SSCB'nin ardından kurulan Rusya Federasyonu'nda söz konusu özelleştirme süreci bir başka olgunun ortaya çıkmasını sağlamıştır: Rus milyarderler.

Rus milyarderler ya da oligarklar devletin uyguladığı özelleştirme modelinin yarattığı imkanlarla bizzat devlet tarafından oluşturulan bir sınıfı temsil etmektedir. SSCB'nin sonlarında hem bu gelişmeler hem de devletin egemen kimliği halini alan Rus kimliğinin zayıflattığı birliktelik duygusu ise ilerleyen dönemde ayrılıkçı silahlı hareketlere zemin hazırlayacaktır.

Yaklaşık 80 yıl süren Sovyet Sosyalist deneyimi Rusya'nın Çarlık'tan miras aldığı alışkanlıklarıyla malul, 1990'lı ve 2000'li yıllara bıraktığı miras açısından da karanlık bir dönem olarak kapanmıştır. Bu dönemde ağır sanayi Batı ile rekabet edecek düzeye getirilmiş olmakla birlikte devletin otoriter yönü ve toplumla bağlarının zayıflığı hep bir sorun olarak gündemde kalmış, Stalin sonrası tüm liderler bu soruna çeşitli çözümler getirmeye çalışmışlardır. Bütün çözüm denemeleri sonunda Sosyalist sistemin ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta amacı ulusal kalkınma ve büyümeye dayalı olduğundan sosyalizm Rusya'da kitlesel refahı sağlamak yerine devlet aygıtının güçlü konumunu koruma işlevi görmekten öteye gidememiştir. Özellikle askeri alandaki rekabet nedeniyle kalkınan SSCB, bu kalkınmanın taşıyıcısı olan kamu kurumlarının işlevsizliği nedeniyle 1991 yılında çökmüştür.

İkinci bölümde yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun siyasi yapısı özetlenerek siyasi ve toplumsal alanda meydana gelen önemli gelişmelere yer verilecek ve 2000'li yıllarda Putin dönemi Rusya'sının genel görünümü aktarılacaktır.

2. SSCB'nin Ardından Rusya

SSCB'nin dağılması ile Rusya Federasyonu ve Rusya Cumhuriyeti devletlerinin kurulması tarihlere bakıldığında birbiri içine geçmiş süreçlerdir. Şöyle ki SSCB'nin resmen dağıldığı ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulduğu tarih 8 Aralık 1991'dir. Öte yandan bu topluluğun bir üyesi olan Rusya Cumhuriyeti 24 Ağustos 1991'de kurulmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun en büyük üyesi sıfatıyla Rusya, topluluğun yöneticisi konumundadır. Devlet başkanı Boris Yeltsin aynı zamanda 1990'dan SSCB'nin dağılmasına kadar Rus Sovyeti Prezidyum başkanlığını yürütmüştür.

Kişilere yüksek yetkiler verebilmek adına oldukça karmaşık örgütlenen Rusya siyasi yapısında SSCB'den Rusya Federasyonu'na geçiş de karmaşık biçimde olmuştur. Bu bölümde hedefimiz Rus halkı tarafından bile tam olarak kavranamayan bu siyasi karmaşayı çözmekten ziyade 1991 yılından sonra Rusya'da ortaya çıkan yeni siyasi düzeni anlamak olacaktır.

¹⁹ M. İ. Yapıcı, Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler, USAK Yayınları, 2010. S. 139-140.

2.1. Rusya Federasyonu'nda Politik Sistem

Rusya federasyonu Yarı-Başkanlık Sistemiyle yönetilmektedir. Yürütme devlet başkanı, hükümet ve hükümet başkanı sıfatıyla başbakan arasında bölüştürülmüştür. Devlet başkanı halk tarafından dört yıllığına seçilir. Seçim iki turlu çoğunluk sistemine göre yapılır. Bir kişi üst üste iki defa devlet başkanlığı yapabilmektedir²⁰.

Devletin Yasama Organı SSCB'de de aynı adla çalışan çift meclisli Federal Meclis'tir. 450 üyesi bulunan Duma ile 85 federe birimden 170 temsilcinin katıldığı Federasyon Konseyi bu meclisin alt kollarını oluşturur. Duma ülkenin yasama faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu iken Federasyon Konseyi, ülke genelindeki asayişin kontrol edilmesi, seçimlerin ilan edilmesi ve federatif düzenlemelerin yapılması işleriyle meşguldür.

Siyasal açıdan meclis karşısında devlet başkanı daha güçlü konumdadır. Devlet başkanı kanun önerisinde bulunabilir, Duma'da yapılan yasaların onaylayabilir ya da veto edebilir Federal Meclisi feshedebilir. Buna karşın parlamentonun devlet başkanına karşı sahip olduğu tek yetki suçlandırma yoluyla görevden almadır²¹. Suçlandırma yolunun işlerliğini büyük ölçüde tıkayan bir olay 1993 yılında Yeltsin yönetiminde meydana gelmiştir. Yeltsin'in başkanlık yetkilerini artırmak amacıyla anayasada değişiklik yapmak istemesi üzerine parlamento ile arasında oluşan fikir ayrılığında parlamento Yeltsin'i suçlandırma yoluyla görevden alarak yerine başkan yardımcısı Aleksandr Rutskoy'u geçirmesiyle sonuçlandı. Ardından Yeltsin'in emriyle ordu birlikleri parlamento binasını tanklarla bombaladı ve söz konusu yetki artırımı mümkün hale geldi²². Rus parlamenter geleneğinde ciddi yıkıcı etkileri olan bu olayın ülkede başkanın dediğinin eninde sonunda olması gerektiğine ilişkin bir siyasal atmosfer yaratmada katkısının büyük olduğu düşünülebilir.

Hem 1993'de parlamento binasının bombalanması hem de siyasal sistemin SSCB'den aldığı miras, Rusya'da devlet başkanı ve parlamento arasındaki ilişkilerin niteliğini başkan ve Kremlin yanlısı bir meclis çoğunluğunun bulunup bulunmamasına bağımlı hale getirmiştir²³. Bununla birlikte Yeltsin döneminde başkanın arkasında istikrarlı bir meclis çoğunluğu ortaya çıkamamıştır.

Rusya'da idari teşkilat federal sisteme göre örgütlenmiştir. Yerel yönetimler iki aşamalı bir yapıda oluşturulmuştur. Birinci yapı, siyasi yerinden yönetime denk gelen federe birimler, ikinci yapı ise idari yerinden yönetim kuruluşlarından oluşmaktadır. Bu yapıda ülke federal bir nitelik taşımakla birlikte ülke bütünlüğünün sağlanması için federe birimler devletin siyasi mekanizmasına dahil edilmemiş, esasen hizmetlerin yerinden görülmesi ve halkın kendi kaderini -federatif bütünlüğü bozmadan- tayin edebilmesinin temin etmek amacıyla uygun olarak örgütlenmişlerdir²⁴.

2.2. Rusya'da Siyasal ve Toplumsal Hayat

SSCB yıkılmadan önce uygulanmaya başlayan çok partili demokratik sistemde ülkenin ana ideolojik hatlarını belirleyen siyasal partiler ortaya çıkmıştır. Bu partiler bugün son formasyonunu alarak Rusya siyasal atmosferi hakkında bilgi almamıza imkan tanımaktadır.

Mevcut siyasal partiler, muhafazakar Birleşik Rusya Partisi, sol Rusya Federasyonu Komünist Partisi, sosyal demokrat Adil Rusya Partisi, milliyetçi Rusya Liberal Demokratik Partisi ve

²⁰ K. Erdem, "Yarı-Başkanlık ya da Süper Başkanlık: Rusya Federasyonu Örneği", Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi ed. Havvama Yapıcı Kaya içinde, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, 2014. s. 181.

²¹ K. Erdem, a.g.e. s.196.

²² A. Felkay, Yeltsin's Russia and the West, Greenwood Publishing, 2002, s.79

²³ K. Erdem, a.g.e. s. 197.

²⁴ F. Akyıldız, "Rusya'da Yerel Yönetimler", Dünyada Yerel Yönetimler ed. Murat Okçu ve Hüseyin Özgür içinde, Seçkin Yayınları, 2013, s. 545-546.

liberal eğilimlere sahip Yabloko (Elma) Partisidir. İktidarda Dimitriv Medvedev liderliğindeki Birleşik Rusya Partisi bulunmaktadır. Bu Parti mevcut devlet başkanı Vladimir Putin tarafından desteklenmektedir. Birleşik Rusya Partisi, Aralık 2001'de üç sağ partinin birleşmesinden doğmuştur ve parlamentoda ezici bir çoğunluğa sahiptir. Komünist parti ve liberaller ise mecliste çok zayıf temsil edilmektedir²⁵.

Rusya'nın bugünkü siyasal görünümünü oluşturan büyük ölçüde Yeltsin yönetiminde geçen 1990'lı yılların gelişmeleri olmuştur.

Yeltsin döneminde kamu kurumlarının devlete kaynak yaratmak amacıyla hızla özelleştirildiği bilinmektedir. Özelleştirme uygulamasının amacı devlete kaynak yaratmak iken kamu mallarını satın almak için yine kamudan borçlanan zenginler tarafından özelleştirme politikasının amacından saptırıldığı görüldü. Devlet kendi eliyle hem de kendi kaynaklarıyla bir zenginler sınıfı yaratıyordu. Elbette bu sınıfa kimlerin mensup olacağını -Rusya'nın son yüzyılında geleneksel haline geldiği üzere- bürokratlarla girilen ikili ilişkiler belirliyordu.

Hükümet dönem dönem içine düştüğü likidite sorununu özelleştirmeler yoluyla çözemeyince daha güçlü işadamlarından borç aldı. Fakat bu borçların ödenememesi karlı kamu işletmelerinin de borç alınan iş adamlarına yok pahasına satılmasına neden oldu²⁶. İş adamları sınıfı giderek büyürken hükümet likidite sağlamak için küçük girişimciye büyük vergi yükü getiren yasalar çıkarıyordu. Büyük güçlükler altında iş yapmaya çalışan küçük esnaf ve girişimci ya piyasadan çekiliyor ya da kayıt dışına yöneliyordu²⁷. Büyük işadamlarının sübvansiyonu küçük girişimcinin omuzlarına yüklenmiş bu da ülkede devlet dışı bir burjuvazinin oluşmasını engellemişti. Büyük sermaye devlet bürokrasisiyle kurduğu ilişkilerle daha da gelişirken küçük sermaye sistemin dışına itilmişti.

Devlet bir yandan ekonomik istikrarı sağlamaya çalışırken diğer taraftan siyasi bütünlüğü tehdit eden ayrılıkçı hareketler de hız kazanıyordu. 1999 yılı sonbaharında Çeçenistan'da ikinci kez başlayan savaş, diğer unsurları da Rusya'dan uzaklaştırmıştır²⁸. Öte yandan Çeçenistan'daki kargaşa ve Rusya'nın sert müdahalesi Batılı politikacıların Kosova Bosna-Hersek sorunlarında bozulan imajlarını ve kaybettikleri moral üstünlüğü geri kazanmalarını sağlamıştır. Putin'in iktidara geldiği Aralık 1999 tarihinde Rusya Federasyonu hemen hemen tüm meşruiyet dayanaklarında ciddi bir krizle yüz yüzeydi.

Yeltsin yönetiminin sonunca esasında kendinden sonraki lidere ciddi sorunlar yaşayan bir ülke bırakmıştı. 26 Mart 2000'de yapılan başkanlık seçimi Yeltsin'in son başbakanı ve eski KGB görevlisi Vladimir Putin'in zaferiyle sonuçlandı. Putin, Yeltsin döneminde Kremlin'de uzun süre bürokratik yapmıştı ayrıca devlet içinde tanınan bir kişiydi.

Putin'in programı özel mülkiyet ve piyasanın korunarak devletin yeniden güçlendirilmesi stratejisine dayanmaktaydı²⁹. Öte yandan Putin'in şahsı ve yönetim mantığı 1990'lı yılların başında özelleştirmeyle devşirilen oligarklar tarafından da desteklenmekteydi. Putin Rusya'sı ekonomiye doğrudan müdahale etmiyor, piyasa koşullarının doğru işleyip izlemediğini kontrol etmekle yetiniyordu. Bu da oligarkların çıkarlarıyla uyumluydu. Devlet gece bekçisi olarak yapılandırılmıştı. Bu bekçi Kagarlitski'nin deyişiyle "biraz kindar ve gaddardı, ama Rusya'da başka türküsü de pek mümkün değildi"³⁰.

²⁵ K. Erdem, a.g.e. s. 200.

²⁶ E. H. Mikail, Putin Dönemi Rusya, IQ Yayınları, 2008. s. 47.

²⁷ B. Kagarlitski, a.g.e. s. 55.

²⁸ A.g.e. s. 405.

²⁹ B. Kagarlitski, a.g.e. s. 427.

³⁰ A.g.e s. 436

Rusya’da o yıllarda reform ve piyasa kavramlarına duyulan öfke sol, Batı karşıtlığı ve güçlü devlet metaforlarının tekrar yükselmesine neden oldu³¹. Putin yönetimi de bu siyasal ortamı iyi analiz ederek kendi siyasal yaklaşımına uyumlu hale getirdi. Putin’in iktidara geldiği başkanlık seçiminden hemen önce Aralık 1999’da yapılan genel seçimin sonucunda en yüksek oyu Komünist Parti almıştır. Muhafazakar Birlik Partisi ise üçüncü en büyük parti oldu. Putin’in doğrudan teşviki altında Birlik Partisi Komünistlerle koalisyon kurmuştur³². Birlik Partisi daha sonra sağdaki diğer ki partiyle birleşerek Birleşik Rusya Partisi’ni kurdu. Daha sonraki seçimlerde ise Duma’da Kremlin ve dolayısıyla Putin yanlısı sağ partiler çoğunluğu elde etmiştir. Böylece parlamento ve başkan arasında eşgüdüm sağlanarak iktidar yürütmeye tabi kılınmıştır.

Putin’in yönetiminin ilk döneminde ağırlık enerjiye verildi. Petrol fiyatlarının yükselişi yine Rusya’da bir refah serabı yarattı. Ülkenin kalkınması tümüyle Batı Avrupa’ya yapılan hammadde ve enerji satışına bağlanmıştı. Bu yolla artan kamu gelirleri sayesinde Putin’in arkasındaki halk desteği giderek büyüdü ve Putin-Medvedev ikilisini üst üste seçimlerde iktidarda kalıcı hale getirdi. Ancak Putin’i ayakta tutan tek etken ekonomik refah programı değildi. Putin, Rus halkının tarihsel özlemlerine hitap eden bir popülizmi de seslendirmektedir. Rusya’yı 1991’de geri çekildiği dünya sahnesine yeniden “süper güç” olarak getirme hedefiyle yola çıkan Putin’in Stalin’e benzetilmesi salt otoriter yönetim yaklaşımıyla açıklanamaz.

Tıpkı Stalin’in Çarlık mesiyанизmini kullanması gibi Putin’de hem Çarlık dönemini hem de Sovyet düzeninin simgesel gücünü arkasına alarak güçlü devleti yeniden tesis etmeye soyunmuştur. Bu süreçteki önemli olaylardan biri de Rus oligarklarını bir masa etrafında toplayarak sert bir dille eleştirdiği ve fabrikaların işletilmesi için gerekli kontratı imzalamaya zorladığı olayın video görüntüsüdür. Perestryoka’dan bu yana kamu mallarını ellerinde biriktiren sermayedarlara karşı Putin halkın temsilcisi görünümüyle bu videoda oligarklara “diz çöktürmekte” ve onları istemedikleri bir sözleşmeyi imza atmaya mecbur etmektedir³³. Bu görüntüyle internette ve Rus medyasında Putin’in ayı avında keskin nişancı tüfeğiyle çekilmiş fotoğraflarının servis edilmesi, sıklıkla eski bir KGB çalışanı olduğunun vurgulanması, onun sistemin o güne kadar getirdiği bütün unsurlardan (Rus mafyası, oligarklar, bürokrasi ve dış dünya) bağımsız, gözüpek ve tehditkar bir aktör olduğunu vurgulamaya yönelik propagandanın unsurları olmuştur.

Putin’in maço imajı ve devleti “yeniden ayağa kaldıracağı” iddiası, kimi araştırmacılara göre iki dünya savaşı arası yaygın olan faşist sistemlerle benzerlikler taşımaktadır. Ulusun yeniden doğuşunu müjdeleyen aşırı milliyetçi ideoloji, insan haklarını kolayca göz ardı edebilen maço lider motifi ve arkasında biriken ciddi kitle desteği bu argümanın dayanakları olarak sunulmuştur³⁴. Öte yandan Putin’in yaşadığı dünya küreselleşmenin ve kapitalizmin mutlak galibiyetinin yaşandığı bir dünyadır. O da bu gerçeğin farkında olarak oligarklar, devlet bürokrasisi ve halk kitleleri arasında bir denge yaratmayı başarmıştır.

Sonuç Yerine: Rusya’nın Putin’i, Putin’in Rusya’sı

Sonuç başlığı Rusya üzerine son dönemde yazılmış bir kitabın adından esinlenerek konuldu³⁵. Gerçekten de Putin’in kendi propagandasını bir kenara bırakacak olursak, Rusya Putin

³¹ E.H. Mikail, a.g.e. s. 12.

³² K. Erdem, a.g.e. s.200.

³³ Söz konusu video “Top businessmen not immune to Putins wrath” (Üst düzey işadamları Putin’in gazabından kurtulamadı) başlığıyla <https://www.youtube.com/watch?v=UMIsbB33QSc> adresinden izlenebilir. (son erişim: 12.06.2016)

³⁴ M. van Herpen, Putinism The Slow Rise of a Radical Right Regime in Russia. Palgrave MacMillan Publishing, 2003, s. 202-203.

³⁵ Putin hakkında detaylı biyografik bilgilerin de yer aldığı kitap için bkz. Putin’in Rusya’sı KGB’den Devlet Başkanlığına, Kaknüs Yayınları, 2004.

döneminde toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan bir silkinme yaşamıştır. Ancak Putin hem dünya kamuoyunda hem de Rusya'da kendinden önceki Rusya'nın geçmişinden bağımsız bir tür mesih olarak algılanmaktadır. Oysaki Putin'in otoriterliğini inşa eden Rusya'nın Ekim devriminden bu yana yaşadığı gelişmeler ve özellikle de Perestroyka sonrası gelişmeler olmuştur.

Vladimir Putin'in iktidarını oturttuğu eksenler, kimi zaman Çarlık Rusya'sını anımsatan monarşik öğeleri davet ederken, kimi zaman da çarlığa karşı kurulan Sovyetler Birliği'nin otarşik kalkınmacı ve otoriter eğilimleriyle eşleşmektedir. Putin hem ülkesinin kalkınması için halkını koruyan bir baba figürü olarak işadamlarına çekinmeden fırça atabilen bir lider, hem de muhaliflerini çekinmeden bastıran bir otorite olarak kendini resmedebilmektedir. Ancak Putin, sermayeye toptan karşı çıkan bir Neo-Stalin de değildir. Yalnızca, mütemediyen devlete yakın tuttuğu sermayeyi uygun gördüğü biçimde sevk ve idare etmektedir. Halk nezdinde Putin'in icraati otomatik olarak halk yanlısı bir görünüm arz eder. Bu imaj çalışmasının işlemini sağlayan öge, Rus toplumunun son yüzyılda devletle yaşadığı kötü deneyimler olmuştur. Devlet, Rus toplumunu sıklıkla külfette ortak, nimette uzak tutmuş, sistemin karları devamlı bürokraside ve merkez parti etrafındaki belli kliklere bölüştürülmüştür. Devletle perde arkası çıkar ilişkileri yürütemeyen ve siyasal katılması seçimlerle sınırlı olan toplum kesimleri için ülke içinde ve dışında serbest hareket edebilen güçlü lider imgesi ön plana çıkmıştır.

Putin'in bu imajını güçlendiren bir diğer yöntemi de dış politikadaki sert çıkışları ve kararlı söylemidir. Uluslararası güç dengelerinin yeniden belirlenmesine neden olacak şekilde Putin, enerji pazarı başta olmak üzere Ortadoğu'daki siyasal belirsizlikler ve Orta Asya'daki otoriter liderlikler gibi stratejik alanları ve aktörleri oldukça cesur ve cüretkar hamlelerle yönetebilmektedir. Bunda Putin'in Rusya içinde ve dünya genelinde hakim olan güçlü imajı kadar kişisel özellikleri ve Rus diplomasisinin hareket kabiliyeti de etkili olmuştur.

Elbette bu metin, Putin'in tek başına medya ve danışmanlar tarafından şişirilmiş, abartı bir lider figürü olduğu iddia etmemektedir. Aksine Rusya'nın son yüzyılının kaçınılmaz olarak Putin gibi bir lideri Rusya için gerekli kıldığını ortaya konmaya çalışılmıştır. SSCB dönemi boyunca bürokraside önü alınamayan usulsüzlükler ve yolsuzluklar, Sovyetlerin ardından kurulan federasyonda Rus oligarkların bürokrasideki çatlaklardan faydalanarak özelleştirmeler yoluyla elde ettiği dudak uçuklatan servetleri, kayıtdışı ekonomi ve bu ekonomi tarafından finanse edilen Rus mafyası bir bütün olarak Putin iktidarının gelişini hazırlamıştır. Kitleler bu aksaklıklara duyduğu derin tepki Putin'in maço imajında kendini bulmuştur. Rusya'da siyasal istikrar, saydığımız unsurlara karşı tek kişi olarak Putin'de resmedilmeye çalışılmakta ve bu propaganda hem Rusya içinde hem de dünya genelinde karşılık bulmaktadır. Alternatif bir siyasetin yokluğunda iktidara gelen Putin, artık alternatif bir siyasetin oluşmaması adına medyayı, sermayeyi ve devleti de tek başına yönlendirmektedir. Bu nedenle Rusya'nın Putin'i imgesinden Putin'in Rusya'sına doğru bir seyri izlediğimizi söylemek zor değildir.

KAYNAKÇA

- Akal, E., Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, İletişim Yayınları, 2013.
- Akyıldız, F., "Rusya'da Yerel Yönetimler", Dünyada Yerel Yönetimler ed. Murat Okçu ve Hüseyin Özgür içinde, Seçkin Yayınları, 2013
- Carr, E. Halett., Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi, Yordam Kitap, 2015. s. 170.
- Cliff, T., Rusya'da Devlet Kapitalizmi, Metis Yayınları, 1990

- Çelikpala, M., “1990’den Günümüze Türk-Rus İlişkileri”, Avrasya Dosyası Cilt:13, Sayı:1, s. 267-298, 2007.
- Dağı, Esra., Rusya’nın Dönüşümü Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika, Boyut Kitapları, 2002.
- Erdem, K., “Yarı-Başkanlık ya da Süper Başkanlık: Rusya Federasyonu Örneği” Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi içinde ed. Havvana Yapıcı Kaya, s.173-229, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
- Felkay, A., Yeltsin’s Russia and the West, Greenwood Publishing, 2002.
- Hosking, G., Rusya ve Ruslar Erken Dönemde 21. Yüzyıla, İletişim Yayınları, 2015.
- Kagarlitski B., Bugünkü Rusya Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon, İthaki Yayınları, 2008. s. 18.
- Karahöyük, M., Rusya Federasyonu’nun Siyasal Sistemi ve Devlet Yapısı. İnternet Yayını. https://www.academia.edu/8630911/RUSYA_FEDERASYONU_NUN_S%C4%B0YASAL_S%C4%B0STEM%C4%B0_ve_DEVLET_YAPISI (Erişim: 16.03.2016)
- Meyer, A., Soviet Political System: An Interpretation, Random House Books, 1966. s.53.
- Mikail, E. H., Putin Dönemi Rusya, IQ Yayınları, 2008.
- Mutlu, S., “1930’lar Türkiye’sinde Devletçilik Tartışmaları”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, s.31-52, 2007.
- Sanborn, J., “Rus İmparatorluğu”, Savaşta İmparatorluklar 1911-1923 içinde der. Robert Gerwath, Enez Malena s.163-191, İletişim Yayınları, 2016.
- Tellal, E. “Sovyetler le İlişkiler”, Türk Dış Politikası içinde ed. Baskın Oran s.139-155, İletişim Yayınları, 2009.
- Uçarol, R., Siyasi Tarih (1789-1995), Filiz Kitabevi, 1995
- van Herpen, M., Putinism The Slow Rise of a Radical Right Regime in Russia. Palgrave MacMillan Publishing, 2003.
- Yapıcı, M. İ., Rus Dış Politikasının İç Etkenleri, USAK Yayınları, 2010.

İnternet Kaynakları

- “Putin rewrites history to convince almost half of all Russians that megalomaniac dictator was just a man with 'good intentions'” (Putin Rusların yarısını Stalin’in iyi niyetli bir adam olduğuna ikna etmek için tarihi baştan yazıyor) <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3069108/The-rehabilitation-Stalin-Putin-rewrites-history-convince-half-Russians-megalomaniac-dictator-just-man-good-intentions.html> (Erişim: 05.06.2016)
- “Stalin rises again over Vladimir Putin's Russia, six decades after his death” (Stalin ölümünden altmış yıl sonra Vladimir Putin’in Rusya’sında yeniden yükselişte) <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/stalin-rises-again-over-putins-russia-six-decades-after-his-death-a6893826.html> (Erişim 10.03.2016)
- “Top businessmen not immune to Putins wrath” (Üst düzey işadamları Putin’in gazabından kurtulamadı) başlığıyla <https://www.youtube.com/watch?v=UMIsbB33QSc> (Erişim: 12.06.2016)